

LBRIS

We know
books

REGINELE FILOSOFIEI

*Viața și influența marilor gânditoare ale lumii
din toate timpurile*

Editată de

REBECCA BUXTON și LISA WHITING

LITERA

București

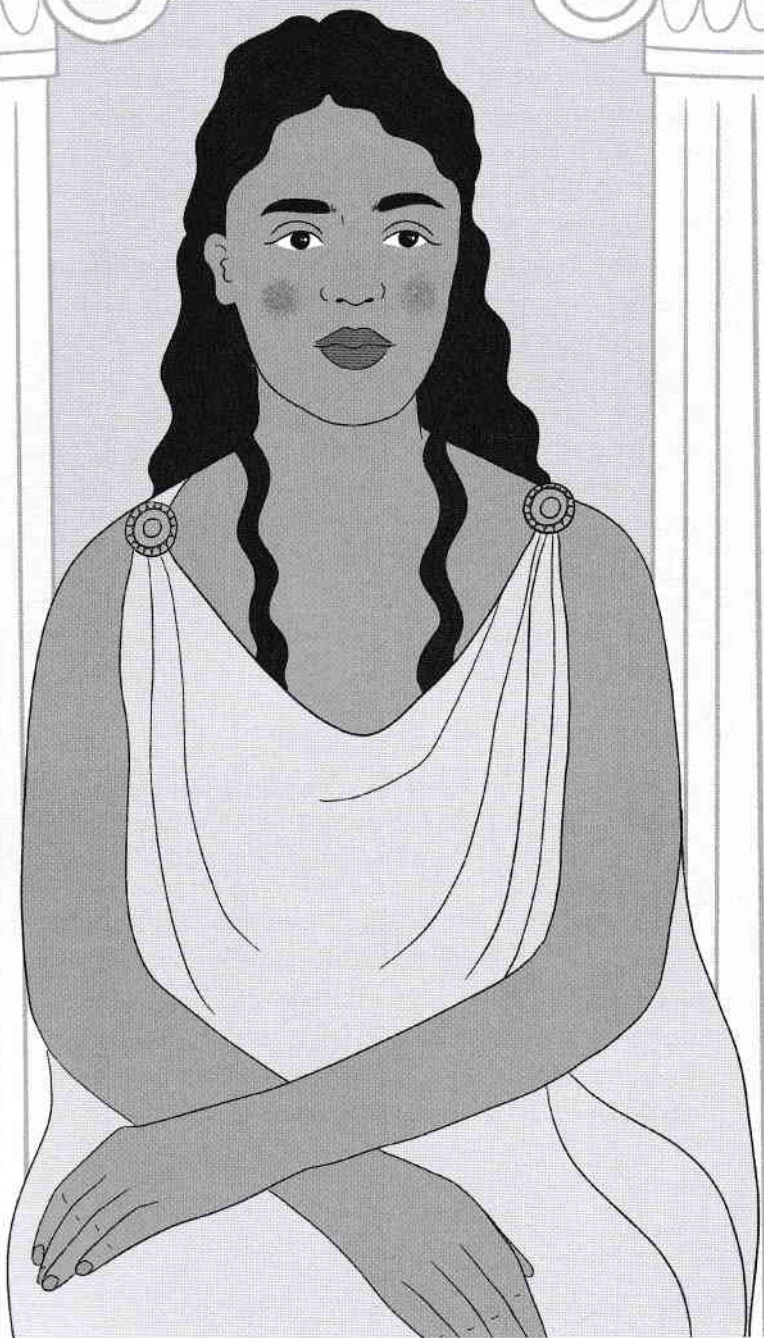
Cuprins

<i>Introducere</i>	9
DIOTIMA de Zoi Aliozi	15
BAN ZHAO de Eva Kit Wah Man	23
HYPATIA de Lisa Whiting	31
LALLA de Shalini Sinha	39
MARY ASTELL de Simone Webb	47
MARY WOLLSTONECRAFT de Sandrine Bergès	55
HARRIET TAYLOR MILL de Helen McCabe	65
GEORGE ELIOT (MARY ANNE EVANS) de Clare Carlisle	73
EDITH STEIN de Jae Hetterley	83
HANNAH ARENDT de Rebecca Buxton	91
SIMONE DE BEAUVOIR de Kate Kirkpatrick	101

IRIS MURDOCH de Fay Niker	III
MARY MIDGLEY de Ellie Robson	121
ELIZABETH ANSCOMBE de Hannah Carnegy-Arbuthnott	131
MARY WARNOCK de Gulzaar Barn	141
SOPHIE BOSEDE OLUWOLE de Minna Salami	151
ANGELA DAVIS de Anita L. Allen	159
IRIS MARION YOUNG de Désirée Lim	169
ANITA L. ALLEN de Ilhan Dahir	177
AZIZAH Y. AL-HIBRI de Nima Dahir	185
<i>Bibliografie suplimentară</i>	191
<i>Mai multe filosofafe</i>	206
<i>Muțumiri</i>	208
<i>Despre autoare</i>	210
<i>Susținătorii proiectului</i>	216

LIBRIS

We know
books

Diotima

cca 400 î.Hr.

Zoi Aliozi

Pentru unii ar putea fi surprinzător că Platon, deseori considerat părintele fondator al filosofiei, a ales o femeie ca personaj-cheie într-unul dintre dialogurile lui. Discuțiile sale cu Diotima din Mantinea despre natura iubirii și a frumuseții sunt immortalizate într-una dintre operele celebre ale lui Platon, *Banchetul*. Cu toate acestea, Diotima rămâne un mister, mulți susținând că, de fapt, ea nu a existat niciodată. Această enigmă a fost o piedică în calea posibilei contribuții a Diotimei la istoria ideilor, contribuție care încă nu a fost pe deplin apreciată și înțeleasă. Învățăturile ei, dacă sunt cu-adevărat ale ei, rămân valoroase chiar și 2 000 de ani mai târziu.

Diotima a fost una dintre puținele femei din dialogurile lui Platon. O altă figură este Aspasia din Milet, care este prezentă în *Menexenos*. Nici Diotima, și nici Aspasia nu apar ca personaje în sine în aceste dialoguri. De fapt, Socrates amintește despre discuțiile avute cu ele în dialogul cu interlocutorii lui bărbați. Experții cred că Platon însuși a avut discipoli femei, cele mai importante fiind Axiothea din Phlius și Lastheneia din Mantinea.

Datorită posibilei influențe asupra acestei figuri-cheie din canonul filosofic, ne putem întreba de ce Diotima a fost într-o oarecare măsură trecută cu vederea de mediul academic, prezența ei fiind mai degrabă asimilată mitului decât unei persoane cu o existență istorică reală. Unele voci susțin că Diotima este creația lui Platon, o stratagemă literară folosită pentru explicarea noțiunii de filosof bun. Alegerea este considerată o modalitate de adaptare a stilului său argumentativ la cel al interlocutorului principal din *Banchetul*, Agaton. Așa cum observă Socrate în *Phaidros*, puterea discursului presupune știința îndrumării sufletului, iar pentru ca demersul să aibă sorti de izbândă, trebuie să cunoști sufletul interlocutorului. Alegând o femeie ca partener de discuție ar putea reprezenta o modalitate de consolidare a poziției lui argumentative.

Experții din mediul universitar, cum este, de exemplu, Mary Ellen Waithe, editoare al volumului *A History of Women Philosophers*, din 1987, au început să-i recunoască Diotimei statutul de figură istorică. Există câteva motive pentru care am împărtăși această viziune. Este adevărat că nu există dovezi incontestabile despre o filozoafă din Grecia Antică, pe nume Diotima, care ar fi vizitat Atena, l-ar fi cunoscut pe Socrate și l-ar fi învățat filosofie. Însă mai știm și că multe personaje din dialogurile lui Platon erau persoane reale, ceea ce face existența Diotimei mai probabilă. Unii cred și că Socrate ar fi căutat părerile altor femei, căci în *Menon* face referire la primirea unor sfaturi de la înțelepți – femei și bărbați. Că ar fi vorbit cu o femeie ca Diotima despre natura iubirii nu ne mai pare atât de improbabil. Mai departe, ne putem întreba dacă presupunerea despre caracterul ei imaginar își are sursa în neîncrederea că o femeie de o asemenea inteligență ar fi putut exista vreodată în Grecia Antică.

Chiar dacă Diotima a fost inventată de Platon, ea merită în continuare să fie recunoscută drept una dintre femeile importante din istoria filosofiei. Ficțională sau nu, vocea ei a avut o puternică influență asupra argumentelor lui Socrate și, în consecință,

asupra istoriei filosofiei, așa cum o știm. Ca atare, existența sau inexistența Diotimei nu este principala noastră preocupare în acest punct. Deocamdată, va trebui să acceptăm faptul că prima noastră regină filosoafă este o enigmă.

După cum am spus deja, personajul Diotima joacă un rol important în *Banchetul*, dialogul lui Platon, care conține majoritatea învățăturilor despre care știm că i se atribuie în filosofie. Banchetul era o întrunire a bărbaților care discutau pe diverse teme filosofice, după ospățul propriu-zis și libațiile aferente. În *Banchetul* lui Platon, însă, există o diferență majoră: prezența unei femei, ale cărei idei se bucurau de statut egal cu cele ale gânditorilor bărbați prezentați în text. Protagonistii din *Banchetul* sunt invitați de către amfitrion, Agaton, să țină discursuri despre sensul iubirii. După ce a ascultat argumentele celorlalți oaspeți, Socrate afirmă că el a fost introdus în „filosofia iubirii” de către Diotima din Mantinea, descriind-o ca fiind înțeleaptă, filosoafă și preoteasă. Prezentându-le-o pe Diotima, Socrate mai susține și că ea a prevăzut și a întârziat cu succes ciuma din Atena, instruindu-i pe cetățeni să facă sacrificii și ritualuri închinare zeilor. Așadar, prezența Diotimei este adesea asociată cu profețiile și prevestirile. Socrate a folosit acest detaliu ca pe o dovadă a superiorității ei intelectuale și, după cum susțin unii, ca să evidențieze contrastul dintre cunoștințele ei înalte și înțelepciunea lumească a celorlalți prezenți. Socrate își aduce aminte cum a învățat din marea înțelepciune a Diotimei. El susține că ea a fost cea care l-a implicat, pe vremea când era tânăr, în ceea ce avea să devină mai târziu metoda socratică, o discuție bazată pe o succesiune de argumente; conversația presupunea o serie de întrebări adresate unui interlocutor cu privire la părerile sale sau la unele definiții, care se încheia uneori prin conturarea unei perspective diferite. De aici, decurge posibilitatea ca Diotima să fi fost cea care l-a învățat pe Socrate una dintre cele mai mari contribuții ale lui la filosofie: propria metodă.

Socrate continuă, povestind întâlnirile lui cu Diotima pe vremea când era un tânăr discipol. Astfel, el subliniază învățăturile ei despre teoria frumosului și prezintă treptele Diotimei, sau „treptele iubirii“, motivul pentru care este atât de faimos acest dialog. Treptele Diotimei plasează dorința și poftele carnale față de trupul atrăgător jos, pe ultima treaptă, iar acest fapt poate duce la aprecierea Frumuseții, care se află situată pe treapta cea mai de sus. Există șase trepte ale iubirii. Prima, iubirea pentru trup. A doua, iubirea pentru toate trupurile frumoase. A treia, iubirea acelei frumuseți pe care o are sufletul. A patra, iubirea pentru frumusețea din legile și acțiunile armonioase, și a cincea, iubirea de cunoaștere în general. În sfârșit, îndrăgostitul își va dezvolta iubirea pentru Frumusețe, pe care Diotima o descrie drept contemplarea „spre largul unei mări, către întregul cuprins al frumuseții“¹. Aprecierea Frumuseții înseși aduce cu sine trăsătura morală a virtuții. Ea continuă afirmând că cel care nutrește iubire pentru Frumusețea însăși „va da naștere la nenumărate și minunate și înalte gânduri cuprinse în cuvinte, la cugetări izvorâte dintr-o nemărginită dragoste pentru cunoaștere. Până când, sporindu-și înțelegerea, va dobândi atâta putere încât să i se arate că există o singură cunoaștere, aceea a frumosului“². Prin urmare, aprecierea Frumuseții cere transcenderea aparențelor și deprinderea de a înțelege Ideea abstractă de Frumusețe.

Discuția este strâns legată de celebra teorie a Formelor a lui Platon. În numeroasele sale dialoguri, Platon susține că Ideile Formelor sunt esența non-fizică a lucrurilor din lumea fizică, mereu schimbătoare. Prin urmare, Platon crede că nu putem cunoaște obiectele din lumea fizică pentru că acestea sunt doar imitații ale tărâmului etern al Formelor. Pentru a dobândi cunoașterea, care înseamnă opusul opiniei, trebuie să ne desprindem de lumea percepțiilor și a umbrelor și să ne îndreptăm atenția spre

¹ Citat din Platon, *Banchetul*, ediția a III-a, traducere în limba română de Petru Creția, Editura Humanitas, București, 2011, p. 148, 210 d. (n.r.)

² Platon, *ibidem* (n.r.)

lumea Ideilor, dintre care cea mai importantă este Forma Binelui. Nu este limpede dacă Binele este o Formă la fel ca celelalte Forme, precum Frumusețea sau Dreptatea. Binele, ne spune Platon în Republica, este „dincolo de Ființă“, și el „face ca toate lucrurile să poată fi înțelese“. Cea mai cunoscută ilustrare a acestei idei este alegoria peșterii, așa cum a fost descrisă de Platon.

Însă nu este deloc evident că noțiunile de bine sau de frumusețe în accepțiunea Diotimei ar fi și cele ale lui Platon. Diotima susține că frumusețea nu este scopul, ci mijlocul prin care avem acces la o realitate mai cuprinzătoare. Frumusețea este ceea ce se obține printr-un anume gen de zămislire și este calea spre nemurire. Diotima explică acest lucru când aduce în discuție ideea de zămislire. Când Socrate o întreabă care este funcția iubirii, ea îi răspunde: „Activitatea de care e vorba constă în a zămisli întru frumusețe, a trupului și a sufletului deopotrivă.“¹ Când Socrate îi spune că nu înțelege, Diotima îi răspunde: „Vezi tu, în trupurile și în sufletele tuturor oamenilor se află, ca un preaplin, nevoia de a zămisli și, când ajungem la o anumită vârstă, natura noastră râvnește să zămislească și să nască.“² Este de remarcat că Diotima nu se referă întotdeauna la zămislire în sens convențional. De fapt, ea menționează adesea zămislirea ca pe o componentă a reproducerii ideilor, în aceeași măsură cu cea a ființelor umane. Cei care zămislesc prin trup își caută un partener cu care să aibă copii și să-și asigure moștenitori. Cei care zămislesc prin suflet caută oameni cu care să-și împărtășească cunoștințele și virtutea. Diotima continuă: „Și, uitându-se la Homer sau la Hesiod sau la alt mare poet, îi pizmuieste că au lăsat după ei niște copii care le aduc slavă în amintirea oamenilor pe măsura mării lor vrednicii. [...] Fără a mai vorbi de atâția alți mari bărbați de pretutindeni, și dintre greci, și dintre ceilalți, care au făcut atâtea lucruri frumoase și care au adus pe lume vrednicii de tot felul. Pentru asemenea vlăstare li s-au înălțat peste tot temple unde oamenii se

¹ Platon, *ibidem*, p. 140, 206 b (n.tr.)

² Platon, *ibidem*, p.141, 206 c (n.tr)

închină la ei, în timp ce nimeni nu face asta doar pentru că cineva a zămislit copii.⁴¹ Forma ultimă de nemurire e căpătată prin diseminarea și împărtășirea ideilor cu ceilalți, prin urmare prin zămislirea de „vlăstare“ intelectuale, așa cum au făcut Homer sau Hesiod. Această formă de zămislire, credea Diotima, reprezenta funcția Frumuseții. Așa cum arată Mary Ellen Waithe, „pentru Diotima, Binele este un bine egoist. Binele propriu al fiecăruia constă în obținerea nemuririi zămislind întru ideea de Frumusețe“. Prin urmare, Binele nu pare să funcționeze.

Cu alte cuvinte, ce avem de învățat din misterul care o învăluie pe Diotima din Mantineea? Când ia în discuție ideile acesteia, Socrate își recunoaște propria neștiință și își manifestă dorința de a învăța din înțelepciunea ei evidentă. În timpul dialogului ei cu Socrate, ea spune încrezătoare, când el întreabă: „Așa să fie? Întocmai așa“⁴², și-i subliniază incapacitatea de a ține pasul cu argumentele ei. Când Socrate o întreabă: „(mirat de tot ce auzise de la ea) Chiar așa să stea lucrurile, mult știutoare Diotima?“, el își amintește că ea răspunde: „(începând ca un sofist de meserie) Să știi că întocmai așa!“⁴³ Prezența unei femei potențial fictive atât de puternice într-un moment atât de important al istoriei filosofiei ar trebui să fie un îndemn pentru toate femeile care practică filosofia, indiferent unde s-ar afla. Dincolo de disputa asupra existenței ei reale sau fictive, ceea ce contează sunt ideile care-i sunt atribuite. Astfel, este necesar să ne străduim să canalizăm încrederea și inteligența Diotimei în beneficiul nostru, al tuturor. Chiar și când dialogăm cu unul dintre părinții fondatori ai filosofiei.

⁴¹ Platon, *ibidem*, p. 146, 209 d-e (n.tr.)

⁴² Platon, *ibidem*, p. 141, 206 e (n.tr.)

⁴³ Platon, *ibidem*, p. 144, 208 b-c (n.tr.)